

Specifieke kenmerken van het Brusselse grondgebied

Om een publieke ruimte op een coherente manier te kunnen inrichten is het een bepalende voorwaarde de specifieke Brusselse context waarin deze ruimte gelegen is te kennen. Om deze Gids goed te kunnen gebruiken, is het nuttig eerst inzicht te verwerven in de specifieke kenmerken van het Brusselse grondgebied:

- Om te bepalen tot welk type en subtype een publieke ruimte behoort, dient er beroep te worden gedaan op informatie over de **morfogenese van het grondgebied** en moet de publieke ruimte worden gesitueerd in relatie tot de samenstelling van het Brusselse grondgebied; dit leert heel wat over de morfologische en functionele kenmerken van de betreffende publieke ruimte;
- Om te bepalen met welke *invloedsschaal* de publieke ruimte overeenstemt, moet ze worden gesitueerd ten opzichte van **de totaalstructuur van het Brusselse grondgebied**: in termen van geografie van het grondgebied, natuurlijke netwerken en centraliteiten.
- Om de *specialisatie van wegen* ¹ te bepalen, wordt er gekeken naar hun graad van connectiviteit en hun inrichtingen ter ondersteuning van de verschillende vervoerswijzen.

1. De specialisatie van de wegen gehanteerd in deze Gids, steunt op de studie *Multimodale wegenspecialisatie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, uitgevoerd door Timenco (Dirk Dufour, Marjolein de Jong) voor Leefmilieu Brussel in 2015-2016. Deze studie vormt een nieuwe reflectiebasis voor het verbeteren van de prestaties en complementariteit van de vervoerswijzen door ze zo goed mogelijk te integreren in de publieke ruimte. Ze bestaat uit een cartografie die de netten van de verschillende vervoerswijzen overkoepelt, waarbij elk net is onderverdeeld in drie niveaus. De principes van multimodale specialisatie van de wegen zijn opgenomen in het nieuwe GPDO-ontwerp en zullen worden overgenomen in het volgende gewestelijk mobiliteitsplan. Momenteel echter is alleen de weghiërarchie zoals gedefinieerd in het GBP, officieel en reglementair.

De specialisatie definieert enerzijds het verbindingsmogelijkheden van de weg in het netwerk, en anderzijds de inrichtingen en keuzes inzake modale spreiding van de stromen.

Morfogenese

Een publieke ruimte kadert in een **morfologisch** weefsel met een formele geschiedenis: een **morfogenese**. Om inzicht te verwerven in de mate van duurzaamheid en het potentieel van de transformatie van de publieke ruimte in kwestie, dient deze morfogenese ontrafeld te worden.

De geschiedenis van het Brusselse weefsel conditioneert de publieke ruimtes: ze maakt het mogelijk om inzicht te verwerven, niet alleen in hun ruimtelijke configuraties, hun plaats in de stadsstructuur en de activiteiten die er plaatsvinden, maar ook in de patrimoniale elementen en de symbolische waardes waarvan ze drager zijn.

De verschillende periodes van de territoriale ontwikkeling hebben de vorming van de weefsels en de stad geconditioneerd. De samenstelling van de publieke ruimtes is specifiek voor elk type stadsweefsel. Elke publieke ruimte is een drager van sporen uit de verschillende periodes van haar evolutie, waaronder die van haar ontstaan. Een publieke ruimte vormt een palimpsest, zoals André Corboz ¹ het uitdrukt: de opeenvolgende sporen van de transformatiefases van de ruimtes kunnen gelezen, ontrafeld, teruggevonden, herinnerd worden.

Het bestuderen van de ontwikkelingsperiodes van publieke ruimtes is determinerend: het moet leiden tot het herwaarderen van de structurerende elementen van de stedelijke morfologieën en landschappen. Daarnaast is het een aanleiding om aandachtig stilstaan bij de esthetische en patrimoniale kenmerken die elke publieke ruimte uniek maken, met inbegrip van de elementen van het kleine erfgoed. De morfogenese draagt bij tot de erkenning van symbolische waardes waarvan de publieke ruimte drager is.

1. André Corboz, Le territoire comme palimpseste et autres essais, Les Editions de l'Imprimerie, 2001

Meer weten over enkele mijlpalen in de Brusselse stadsontwikkeling

- De oorsprong van de stad Brussel gaat terug tot de aanleg van de haven in de Zennevallei, in de buurt van de huidige Sint-Gorikswijk. De eerste ontwikkelingen van het historische stadscentrum rond de handels- en ambachtenactiviteiten op de bodem van de vallei doen een middeleeuws weefsel van bochtige en onregelmatige tracés ontstaan, die geleidelijk een radioconcentrische stadsstructuur gaan vormen. De open ruimtes in deze weefsels zijn de marktpleinen, alsook de cultuurruimtes, hoven en tuinen verbonden aan de herenhuizen en aan de aristocratische en kloostergehelen. De stad ontwikkelt zich binnen haar wallen. De wereldlijke en geestelijke machten vestigen zich op de oostelijke helling van de Zennevallei, terwijl handel en ambachten zich ontwikkelen op de valleibodem. Tijdens een groot deel van de XX^{ste} eeuw werden de historische wijken van het centrum door hun bewoners verlaten en raakten ze in verval. Ze vormden en vormen nog steeds het voorwerp van stadsvernieuwingsprogramma's. Hun aantrekkelijkheid voor toeristen, handelszaken en bewoners is nu geënt op uitdagingen die het leefkader verbeteren, de voetgangersgebieden waaraan momenteel gewerkt wordt vormen hierbij meer dan waarschijnlijk een hefboom.

- De industriële ontwikkelingen in de XIXde eeuw maken dat er vooral meer stedelijke ondernemingen, alsook heren- en arbeidershuizen komen op de bodem van de Zennevallei. Deze wijken, die hoofdzakelijk in de kanaalzone en in verbinding met de spoorweginfrastructuren zijn gelokaliseerd, zijn momenteel sterk verarmd en gedegradeerd als gevolg van de desindustrialisatie van de jaren '70. Sinds de

creatie van het Gewest vormen ze het voorwerp van stadsvernieuwingsprogramma's (nu duurzame wijkcontracten en stadsvernieuwingscontracten). De desindustrialisatie gaf ook aanleiding tot grote braakliggende ruimtes waarop nieuwe stadsdelen en wijken zich kunnen ontwikkelen, zoals de sites van Tour & Taxis, Weststation, Josafat, Schaarbeek-Vorming. Dit zijn de prioritaire zones van de gewestelijke ontwikkeling geworden. De uitdagingen voor deze ruimtes schuilen in de creatie van volledige, gemengde wijken met stadsfuncties van gewestelijk belang. Deze oppervlaktes zijn uitgelezen plekken voor de aanleg van nieuwe publieke ruimtes ten dienste van een gemengd gebruik op lokaal, gewestelijk en zelfs intergewestelijke vlak.

- De uitbreidingen in de XIX^{de} eeuw hebben continue weefsels gegeneerd, ontwikkeld langs lange, nieuwe lanen en boulevards buiten de stad (Plan Besme), of steunend op de transformatie van de wallen in boulevards. Tijdens dezelfde periode hebben andere tracés en ermee gepaard gaande verkavelingen de voordien bestaande middeleeuwse weefsels hertekend, zoals in het geval van de overvelving van de Zenne en de tracés van de boulevards in het centrum. In de XXste eeuw wordt de impact van de auto steeds belangrijker en exclusiever. Vandaag de dag wordt het debat gevoerd over een evenwichtiger modale verdeling; in bepaalde gevallen gaat dit tot het verkeersvrij maken van de wegen. De specifieke uitdagingen voor de publieke ruimtes uit deze periode, hebben eveneens betrekking op de relatie met de aangrenzende gebouwen en functies (voorgevels), die in bepaalde contexten worden gekenmerkt door de privatisering van de publieke ruimte.

- De uitbreidingen in het begin van de XXste eeuw doen verschillende stadsvormen ontstaan. De meest kenmerkende zijn de tuinvijken (Le Logis en Floréal in Watermaal-Bosvoorde, Kapelleveld in Sint-Lambrechts-Woluwe) en de grote modernistische gehelen (zoals de Modelwijk in Laken).

- De tweede helft van de XXste eeuw wordt gekenmerkt door een reeks van herstructureringen en slopingen van oude weefsels, gerechtvaardigd door grote infrastructuurwerken (Noord-Zuidverbinding, projecten waarbij de autowegen vanuit Parijs en Luik worden doorgetrokken tot in het centrum, de tunnels en viaducten van de jaren '60 (Expo 58), de metrowerken,) en gigantische vastgoedprojecten, zoals in het geval van het Noordstation. Daar waar deze werken zijn voltooid, overheersen de voor auto's bestemde wegen. Op tal van plaatsen hebben onvoltooid werkzaamheden onderbrekingen in de stadsweefsels achtergelaten, hier vormen zich geleidelijk aan opnieuw publieke ruimtes met als doel de linken tussen de stadsdelen te herstellen.

- De stadsuitbreidingen van de XXste eeuw in de richting van de periferie worden op hun beurt gekarakteriseerd door minder dichte gehelen. De continuïteit wordt niet meer tot stand gebracht door de publieke ruimtes, maar door 'eilanden' met een eigen, vaak introverte, structuur. Deze wijken zijn ook minder goed verbonden met het openbaar vervoersnet en met de voetgangers- en fietsersnetwerken; er wordt meer gebruikgemaakt van de auto, die er de publieke ruimte domineert. Typisch voor de ontwikkelingen in de XXste eeuw is eveneens de tertiërisering van bepaalde delen van het grondgebied; met een trend tot monofunctionaliteit, die in publieke ruimtes gebruiks- en beveiligingsproblemen stelt op bepaalde uren van de dag.

Bronnen

Middelen

- [De inventaris van het bouwkundig erfgoed](#), Région de Bruxelles Capital, Région de Bruxelles Capital

Meer weten

- **Bruxelles**, Billen, Claire; Duvosquel, Jean-Marie, Fonds Mercator (2000)
- [Brussel verandert ! 10 jaar stedelijk beleid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest / 1995-2005](#), Annabelle Guérin, Luc Maufroy, Frédéric Raynaud, Secrétariat régional au développement urbain (2007)
- **Bruxelles néoclassique: mutation d'un espace urbain**, Loir, Christophe, CFC-Editions (2009)
- **Bruxelles: Chronique d'une capitale en chantier - Volumes 1 et 2**, Demey, Thierry, Paul Legrain et CFC Editions (1990)
- [Commerce et négoce](#), Région de Bruxelles-capitale, Mardaga (2003)
- [Brusselse dichtheden en woonvormen](#), Declève, Bernard; Ananian, P.; Lescieux, A., Direction Etudes et Planification- Bruxelles Développement urbain (anciennement AATL) de la Région Bruxelles-Capitale et diffusé par Diffusion Nord Sud sprl (2009)
- **Dictionnaire historique et anecdotique des rues de Bruxelles**, d'Osta, Jean, Paul Legrain (1986)
- **Espaces partagés, espaces disputés. Bruxelles, une capitale et ses habitants**, DESSOUROUX Christian, Université libre de Bruxelles (CIRHIBRU) & Ministère de la Région de Bruxelles-Capitale (2008)
- [Marche et espace urbain de l'Antiquité à nos jours](#), Le Maire, Judith; Loir, Christophe; Desprechins, Anne, Editions

Mardaga (2013)

- **Morphologie urbaine à Bruxelles**, CERAA, CERAA (1987)
- **Où va Bruxelles?**, Corijn, Eric, VUB Press (Cahiers Urbains) (2013)
p 46-74

Structuur van het Brusselse grondgebied: geografieën, natuurlijke netwerken en centraliteiten

De publieke ruimte is het samenstellende orgaan van de stedelijke structuur. Elke ruimte heeft een specifieke plaats en rol op het grondgebied en een territoriale uitstraling. Die kan invloed hebben op een lokale schaal, op meerdere wijken (interwijkverbinding) of op het volledige gewest. Elders kan de publieke ruimte een plek van convergentie zijn.

De plaats van elke publieke ruimte binnen de structuur van het gewestelijke grondgebied wordt beoordeeld door ze te situeren:

- in een **geografisch gebied**, met name de fysieke basis van het gewestelijke grondgebied:

De publieke ruimte wordt samengesteld door de kenmerken van de fysieke omgeving, hoofdzakelijk het reliëf ontstaan door geologische omstandigheden en de inwerking van winden en waterlopen. De geografie van het Brusselse grondgebied komt voornamelijk tot uiting in de structuur van zijn valleien (de Zennevallei en haar zijrivieren). Op basis daarvan kunnen de belangrijkste landschappelijke kenmerken van het gebied, de uitdagingen op het vlak van continuïteit en perspectieven, enz. worden geïdentificeerd. De inrichting van de publieke ruimte moet deze geografie onthullen. Ook al werd ze uitgewist of tekort gedaan door bepaalde stedelijke ontwikkelingen (door de constructie van gebouwencomplexen en/of infrastructuren), zoals in Brussel het geval is geweest met de overwelving van de Zenne en de verdwijning van de meeste van haar zijrivieren. De sporen van deze waterlopen blijven in de bodem en in de herinnering bestaan en het reliëf dat door de valleien wordt gecreëerd, blijft structurerend. De geografie biedt inrichtingsmogelijkheden en andere opportuniteiten voor het leefmilieu zoals geïntegreerd waterbeheer en de herontwikkeling van biodiversiteit.

- in de **natuurlijke netwerken**, met name de elementen van het stedelijk weefsel als dragers van de biodiversiteit en bouwstenen van het stedelijke ecosysteem,

De publieke ruimte speelt als open ruimte in het bebouwde weefsel een rol in de werking van het stedelijke ecosysteem. Afhankelijk van de ligging van de publieke ruimte ten opzichte van de andere (publieke en private) open ruimtes, draagt haar inrichting bij tot het ecologische netwerk van het gebied (groene en blauwe netwerken). Haar inrichting versterkt de voorwaarden voor de ontwikkeling van biodiversiteit (bodemtypes, luchtkwaliteit, blootstellingsvoorwaarden, verbindingen met andere natuurruimtes). Daarnaast kan haar inrichting ook de natuurlijke cyclus van het water gunstig beïnvloeden (kwaliteit van het oppervlaktewater, opvangmogelijkheden voor regenwater, mogelijkheid tot temporisering van de afvloeiing).

De natuurgebieden in Brussel zijn talrijk en gediversifieerd; ze omvatten private tuinen en parken, publieke groene ruimtes en natuurontwikkelingsgebieden. Ook ruimtes zoals braakliggende industrie- of spoorwegterreinen en ruimtes met resten van infrastructuren vormen potentiële sites voor natuurontwikkeling. Het Brusselse blauwgroene netwerk is erop gericht om deze ruimtes veilig te stellen, te ontwikkelen en te verbinden, met het oog op bescherming en uitbreiding van de biodiversiteit.

- ten opzichte van **centraliteiten**, met name in een systeem van concentratie en aantrekkelijkheid van de stedelijke activiteiten:

De publieke ruimte ondersteunt **een waaier aan functies en gebruiken**, waarbij de intensiteit varieert naargelang de ligging en de concentratie van de activiteiten. Deze ligging en concentratie bepalen de aantrekkelijkheid van de publieke ruimte en de verscheidenheid in gebruik en kunnen ook symbolisch of historisch van aard zijn. Dit brengt een bepaalde invloedssfeer, specifieke gebruiken en functies met zich mee.

De aard van de functies, hun gebruik en hun diversiteit, brengen specifieke vereisten voor hun

activering met zich mee. Niet alleen voor inrichtingen op zich, maar ook voor de activiteiten die in de omliggende ruimtes ontwikkeld worden.

Toepassingen

[Moutstraat](#)

[Orban kruising](#)

[Park L28](#)

[Zennepark](#)

Bronnen

Middelen

- [Staten Generaal van het Water in Brussel](#)
- [Gewestelijk Plan voor Duurzame Ontwikkeling \(GPDO\)](#), Région Bruxelles Capitale, Région Bruxelles Capitale (2017)

Meer weten

- [Rendre durable](#) in Corijn E. (dir.), [Où va Bruxelles](#), Vanderstraeten, P., VUB Press (Cahiers Urbains) (2013)
in Corijn E. (dir.), [Où va Bruxelles](#)
- [Brussel \[binnen\] 20 jaar](#), PERILLEUX B., Agence de Développement Territorial (ADT) (2009)
La planification et l'aménagement du territoire à Bruxelles, bilan et perspectives, p. 133-157.
- [Brussel 2040 – Drie visies voor een metropool](#), Dejemepe, P.; Périlleux B., Région de Bruxelles-Capitale, Cabinet du Ministre Président (2012)
- [Bruxelles et sa rivière. Genèse d'un territoire urbain \(12e-18e siècle\)](#), Deligne C., Studies in European Urban History, 1, Brepols (2003)
- [Élaboration d'un état des lieux de l'espace métropolitain Bruxellois](#), ICEDD, KU Leuven, Ministère de la Région de Bruxelles-Capitale (2010)
- [La Senne, de la source au confluent](#), Demey, Thierry, Editions Badaeux (2008)
- [Handboek van de Brusselse openbare ruimten](#), Demanet, Marie; Majot, Jean-Pierre (1995)
2e partie Les plantations en voirie
- [Metropolitan Landscapes – Open ruimte als basis voor stedelijke ontwikkeling](#), Loeckx, André; Corijn, Eric; Persyn, Freek; Avissar, Ido; Smets, Bas; Mabilde, Julie; Vanempten, Elke, Vlaamse Overheid; be.brussels (2016)
- [Nature\(s\) à l'œuvre dans la construction de l'aire métropolitaine bruxelloise](#), DENEFF J., DECLEVE M., Editions de l'Aube, Aix-en-Provence (2014)
in Dubois J., [Aménager les métropoles. Quelles réponses des urbanistes ? Actes du Colloque de l'APERAU International 2013](#), Bibliothèque des Territoires
- [Un canal à Bruxelles. Bassin de vie et d'emploi](#), Demey, Thierry, Guides Badaeux n 4 (2008)
- [Een coherente cartografie voor een geïntegreerd waterbeleid in Brussel](#), Goosse, Tom; De Bondt, Kevin; Petrucci, Guido; Claeys, Philippe, Brussels Studies, Numéro 89 (2015)
(pour géographie du territoire)

Weghiërarchisering en wegenspecialisatie

Een publieke ruimte dient zowel te beantwoorden aan de behoeftes op het vlak van verplaatsing als op het vlak van verblijf. Zoals in de meeste Europese steden en daarbuiten, komt het er vandaag op aan om de impact van de auto in de publieke ruimte te verminderen en de actieve vervoerswijzen te ontwikkelen. De uitdaging bestaat er hier in om een toegankelijkheid van de verschillende stadsfuncties te garanderen en daarbij de kwaliteit van de publieke ruimte te verzekeren. Het principe van de **wegenspecialisatie**, die in deze Gids gehanteerd wordt, geeft informatie over de modale prioriteiten die aan elke publieke ruimte zijn of moeten worden gegeven.

Deze specialisatie is een ontwikkelingsstrategie voor de multimodaliteit van het Brusselse wegnennet ¹, de wegen worden onderverdeeld voor de 5 vervoersmodaliteiten: voetgangers, fietsers, openbaar vervoer, auto's, vrachtwagens. Voor elke publieke ruimte worden er binnen de verschillende netwerken drie niveaus toegepast: niveau PLUS, niveau COMFORT en niveau WIJK. De niveaus PLUS en COMFORT worden als structurerend beschouwd. Er wordt veel aandacht besteed aan de integratie van de verschillende vervoerswijzen, en waar mogelijk de weg te delen. Intermodaliteit is eveneens een fundamenteel aandachtspunt.

-
1. De specialisatie van de wegen die in deze Gids gehanteerd wordt, baseert zich op de studie *Multimodale wegenspecialisatie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, uitgevoerd door Timenco (Dirk Dufour, Marjolein de Jong) voor Mobiel Brussel in 2015-2016. Deze studie vormt een nieuwe reflectiebasis voor het verbeteren van de prestaties en complementariteit van de vervoerswijzen door ze zo goed mogelijk te integreren in de publieke ruimte. Ze bestaat uit een cartografie die de netwerken van de verschillende vervoerswijzen over elkaar legt en waarbij elk netwerk is onderverdeeld in drie niveaus. De principes van multimodale specialisatie van de wegen zijn opgenomen in het nieuwe GPDO-ontwerp en zullen worden overgenomen in het volgende gewestelijk mobiliteitsplan. Momenteel is enkel de weghiërarchie zoals gedefinieerd in het GBP, officieel en reglementair. De specialisatie definieert enerzijds het verbindingsmogelijkheden van de weg in het netwerk en anderzijds de inrichtingen en keuzes inzake modale spreiding van de fluxen.

Toepassingen

[Kardinaal Mercierplein](#)

[Rogierplein](#)

[Vorstlaan](#)

Bronnen

Normatief kader

- [Het gewestelijk bestemmingsplan \(GBP\)](#), Région de Bruxelles Capitale, Région de Bruxelles Capitale (2001)

Middelen

- [Het plan Iris 2](#), Bruxelles Mobilité, Bruxelles Mobilité (2015-2020)
- [Katernen van het Kenniscentrum van de mobiliteit](#), USL-B, VUB, ULB, Bruxelles Mobilité (2012)
- [Gewestelijk Plan voor Duurzame Ontwikkeling \(GPDO\)](#), Région Bruxelles Capitale, Région Bruxelles Capitale (2017)
- [De wegenspecialisatie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#), Timenco (Dufour D., de Jong M.), Bruxelles Mobilité (étude en cours d'élaboration)

- [Voetgangers -en Fietzersvademecum](#), Bruxelles Mobilité – Mobil Brussel, Bruxelles Mobilité – Mobil Brussel (2012)

Meer weten

- [Etude de programmation des espaces publics situés dans l'hypercentre – Commune de Molenbeek-Saint-Jean](#), MSA/Tritel, Commune de Molenbeek-Saint-Jean / Service Mobilité (2010)
- [Les chemins de l'école – Déplacements scolaires dans la région de Bruxelles-Capitale](#), Cartes Leal, Valeria; Ribeiro de Souza, Amélia, Presses universitaires de Louvain (2006)
- [Stapas.BXL](#), Trage Wegen vzw, Bruxelles Mobilité
- [STIB 2020: visions d'avenir pour le transport public urbain à Bruxelles](#), Declève, Bernard; De Rijck, Kim; Moritz, Benoît, STIB (2004)